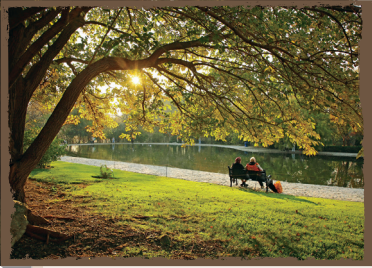


میوه‌ای که در دل تهرانی‌ها جا باز نکرد

دورهمی در ختان طهران در غرب پایتخت



- نام: باغ گیاه‌شناسی (۴۰ هزار گونه درخت و درختچه)
- موقعیت: اراضی چیتگر
- ویژگی: گونه: بزرگ‌ترین باغ خاورمیانه، یکی از ۲۰ باغ برتر گیاه‌شناسی دنیا

حضور این تکه زمردین در وانفسای آلودگی هوای پایتخت، حکم تنفس مصنوعی را دارد برای شهروندان تهرانی؛ باغی ۱۴۵ هکتاری از درختان تهران از داغداغان گرفته تا نارون و بید و پیچ امین‌الدوله در غربی‌ترین منطقه پایتخت. اراضی چیتگر، اواخر دهه ۴۰، به دلیل دور بودن از شهر و همه تهدیدهایی که می‌توانست باغ گیاه‌شناسی ملی را از هر گزند دور نگه دارد، به‌عنوان مکان مناسبی برای ایجاد بزرگ‌ترین باغ خاورمیانه انتخاب شد. این باغ منحصربه‌فرد به‌عنوان بزرگ‌ترین باغ گیاه‌شناسی خاورمیانه شناخته می‌شود و جزو ۲۰ باغ برتر گیاه‌شناسی دنیاست. در این باغ مجموعه‌ای از گیاهان بومی و غیربومی در فضای باز و در گلخانه‌ها کشت می‌شوند و نقش مهمی در زمینه‌های مختلف تحقیقاتی از جمله علوم گیاهی و باغبانی، آموزش عمومی و آشناساختن مردم به اهمیت گیاهان و لزوم حفاظت از آنها بر عهده دارند. گشت و گذار در باغی که مملو از درختان کاج بلند با باغ‌های مختلف همچون هیرکانی، زاگرس یا باغ چین و ژاپن است خالی از لطف نیست. نباید از این باغ غافل شد که در این بهشت کوچک و منبع ذخیره ژنتیک گیاهان در معرض خطر انقراض، امکانات لازم برای مطالعه و تحقیق درباره تنوع زیستی و حفاظت از آنها فراهم است. طراحی و بساخت باغ گیاه‌شناسی ملی ایران از سال ۱۳۴۸ توسط کارشناسان ایرانی و با همکاری جمعی از کارشناسان خارجی آغاز شد. باغ گیاه‌شناسی مکانی است که در آن مجموعه‌ای از گیاهان بومی و غیربومی در فضای باز و در گلخانه‌ها کشت می‌شود. این باغ شامل ۷۰ ریشگاه مربوط به ایران و ۶۰ ریشگاه مربوط به جهان، ۸ کلکسیون و باغ موضوعی است. در این باغ، نهالستان و گلخانه‌های تکثیر گیاهان مختلف وجود دارد که نهال‌های مورد نیاز باغ را تأمین می‌کنند. ریشگاه‌های ایران شامل هیرکانی، زاگرس، البرز جنوبی، ایرانی-تورانی، گلخانه جنوب ایران، باغ پیازهای ایرانی و باغ میوه‌های بومی است. ریشگاه‌های اروپا، قفقاز، هیمالیا، چین و ژاپن و چمنزارهای آمریکان نیز از جمله ریشگاه‌های دیگر نقاط جهان در این باغ به شمار می‌رود. بخش دیگری از این باغ به کلکسیون و باغ موضوعی اختصاص دارد که شامل قطعات آموزشی و نمایشی، باغ سیب‌تماطیک، باغ گیاهان دارویی و صنعتی، آربراتوم، جنگل و گردشگاه (شاکی)، باغ صخره‌ای و گیاهان زینتی، میدان مرکزی باغ ز و چهارباغ ایرانی و پهن برگ‌های همیشه سبز است. همچنین از ویژگی‌های این باغ این است که حدود ۴ هزار گونه گیاهی با نیازهای مختلف اکولوژیک را که از نقاط مختلف کشور جمع شده و بعضاً از خارج از کشور وارد شده‌اند در خود جای داده است.



- نام: درخت ازگیل
- محدوده فراوانی: باغ‌های کن و شمیران
- ویژگی: گونه: مثمر و مقاوم در برابر سرما

از معتمدان محله کن می‌گوید: «درخت ازگیل در برابر سرما مقاوم است و در منطقه کن درخت ازگیل به وفور یافت می‌شد. این درخت در اوایل بهار برگ و در اواسط بهار شکوفه می‌دهد و میوه آن در پاییز قابل برداشت است. کن دو نوع درخت ازگیل دارد. ازگیل نرک که به آن ازگیل جنگلی هم می‌گویند و میوه ریز و ترش مزه‌ای دارد. درخت دیگر ازگیل معمولی است که از پیوند این دو درخت (ازگیل معمولی روی ازگیل نرک)، میوه شیرین و خوشمزه‌تری برداشت می‌شود. باغداران برای داشتن ازگیل درشت و مرغوب حتماً پیوند زن را انجام می‌دادند. «برگردان» اصطلاح باغداران برای میوه‌های نارس مانسند ازگیل و خرما و انار است. به این معنا که میوه‌های نارس بعد از چیدن، انبار می‌شوند و باغداران هر چند روز یک‌بار میوه‌های رسیده را جدا می‌کنند. به این کار برگردان یا به گویش کنی «بَرگردن» می‌گویند. در سال‌های گذشته، تقریباً در هر باغی چند

اصله درخت ازگیل پیدا می‌شد و برخی از اهالی کن هم این درخت مقاوم را در خانه‌های خود کاشته بودند. در شمال کشور، نوعی درخت از خانواده ازگیل هست که میوه آن به رنگ زرد روشن است و به آن گلایی جنگلی یا ازگیل ژاپنی می‌گویند. این نوع ازگیل، از نظر شکل ظاهر و شرایط نگهداری با ازگیل کن تفاوت دارد. ازگیل کن رنگ تیره‌تری دارد و قابل نگهداری است، اما گلایی جنگلی را نمی‌توان برای مدت طولانی نگهداری کرد. جمارانی‌ها هم خاطرات خوشی از چیدن ازگیل از باغ دولو و اردوگاه منظره دارند. سعید ترابی، از اهالی جماران، می‌گوید: «یادم هست پیرمردی به نام حاجی جبلی که ما به او حاجی ازگیلی می‌گفتم. او پیرمرد خوش خلقی بود که در کوچه‌ها می‌چرخید و داد می‌زد: «ازگیلیه گیلی گیلیه!» صدای او در کوچه می‌پیچید و خانواده‌هایی که هوس خوردن ازگیل می‌کردند برای خریدن این میوه تازه و خوش طعم سراغ حاجی ازگیلی می‌رفتند.»

ازگیل یا آنگونه که اهالی کن تلفظ می‌کنند «ازگیل»، نام درختی است با تنه‌ای نه چندان قطور که در اوضاع آب و هوایی سرد به خوبی رشد می‌کند. شمیرانی‌های قدیم به ازگیل «کونوس یا کنوس» هم می‌گفتند؛ نامی که در گویش گیلانی‌ها هم رایج است. درخت ازگیل میوه‌هایی به همین نام دارد که شکل آن شبیه گلایی و اندازه آن از گردو کوچک‌تر است و برگ‌هایی کشیده، نسبتاً بزرگ و نیزه‌ای شکل دارد. اگر چه میوه ازگیل مانند پرتقال و سیب در سبد خوراکی خانواده‌های تهرانی جایی ندارد، اما مورد توجه اهالی قدیمی شمیران و کن بوده است. طعم این میوه پاییزی بیشتر شبیه گلایی و انبه است و خواص زیادی برای سلامتی دارد. عبدالله درویش،

پذیرایی از ناصرالدین شاه با انجیرهای یوسف‌آباد



- نام: درخت انجیر
- محدوده فراوانی: محله‌های تجریش، کن و یوسف‌آباد
- ویژگی: گونه: دارای خواص درمانی

نمی‌توان به راحتی از کنار باغ‌های معروف و سرسبز شمیران در دوره قاجار عبور کرد. شمیران گیلاس‌های معروفی داشت و برخی قدیمی‌ها این ادعا را مطرح می‌کنند که بهترین گیلاس ایران در باغ‌های این منطقه برداشت می‌شد اما انجیر هم میوه پرطرفداری بود و بیشتر باغ‌های تجریش در دوره ناصری مملو از درختان انجیر بوده که با گذشت زمان و به واسطه تغییرات آب و هوایی از بین رفته‌اند. در کتاب «جغرافیای تاریخی شمیران» هم آمده که در این منطقه انواع انجیر برداشت می‌شده که عبارت بوده از انجیر تابستانی، جمی، زرچه، سیاهک، یزدی و بی‌دانه که انجیر تابستانی مشتری‌پرو پاقرصی داشته است.

مکتوب تاریخی نقل کرده‌اند که ناصرالدین شاه تابستان‌ها به یوسف‌آباد می‌رفت و برایش انجیر نوزس می‌بردند. بسیاری از درباری‌ها و خدمتکاران ناصرالدین شاه در این سفر یک روزه او را همراهی می‌کردند و نقل است که بعد از رفتن آنها هیچ میوه‌ای روی درختان انجیر یوسف‌آباد باقی نمی‌ماند. مرغوب‌بودن انجیرهای این منطقه بی‌دلیل هم نبود. یوسف‌آباد در دوره قاجار سه قنات پرآب داشت که همه آنها به باغ‌های این منطقه به‌ویژه به باغ‌های مستوفی‌الممالک سرازیر می‌شد و علاوه بر انجیر، انار و انگور این منطقه هم شهرت زیادی داشت. وقتی صحبت از درختان انجیر تهران به میان می‌آید

کسی نمی‌داند چرا تهران نشین‌های قدیم به کاشت درختان انجیر علاقه وافری داشته‌اند اما در منابع مکتوب تاریخی آمده که انجیر میوه اعیان و درباری‌های قاجار بوده و به همین سبب کاشت درخت انجیر در پایتخت در آن دوره تاریخی حسابی رواج پیدا کرد. کن یکی از معدود مناطقی است که از قدیم درختان انجیر زیادی داشته و مردم پایتخت در فصل تابستان و موعده رسیدن انجیر به باغ‌های کن می‌رفتند تا قبل از رسیدن خرما، مزه انجیرهای تازه این منطقه را بچشد. محدوده اطراف «قلع ایرمونی» جایی است که درختان انجیر زیادی داشت اما بخش قابل‌اعتنایی از این درخت‌ها در مسیر یزرگراه شهید همت قرار گرفت و بخش دیگری به دلیل توسعه محله کن و افزایش ساخت‌وسازها از بین رفت اما معدود درختانی هنوز در خانه‌های مناطق ۵ و ۲۲ تهران باقی مانده که یادگار آن دوران است. یوسف‌آباد یکی دیگر از محله‌های قدیمی تهران به شمار می‌آید که در روزگار قدیم، باغ‌های سرسبز و پر میوه‌ای داشت و در بیشتر این باغ‌ها درخت انجیر هم یافت می‌شد. انجیرهای یوسف‌آباد شهرت و آوازه بسیاری داشت و خیلی‌ها این محله را کانون اصلی برداشت انجیر در فصل تابستان می‌دانستند. چیدن انجیر از باغ‌های یوسف‌آباد یکی از سنت‌های دربار قاجار هم بود؛ چنان‌که برخی منابع